

TIETEELLINEN ELÄMÄ

VAIKKA tällä palstalla on viime aikoina oltu kovin pessimistisiä yliopiston ja tieteen tulevaisuuden suhteen, on hyvä pitää mielessä, että historia ei välttämättä ole mikään yksisuuntainen prosessi: ei jatkuvaa edistystä, mutta ei kenties myöskään pikamatka kohti lopullista tuhoa. Tiedepoliitikankin osalta voidaan nähdä joitain valopilkkuja. Otetaan esimerkiksi tutkimusetiikka. Esimerkiksi kun Australian tutkimuseettiset ohjeet vuodelta 1999 lähtivät vielä siitä, että tutkimushankkeen riskejä oli arvioitava suhteessa sen lupaamiin kouriintuntuviin yhteiskunnallisiin hyötyihin, niin vuoden 2007 uusissa ohjeissa ote on jo toinen: huomioon otettavista hyödyistä luettelaaan ensimmäisinä ”*gains in knowledge, insight and understanding*”. Ruotsin nykyinen etiikkalaki puolestaan toteaa yksikantaan, että tutkimushankkeen sisältämiä riskejä on punnittava suhteessa sen tieteelliseen arvoon. Suomessakin tutkimuseettisen neuvottelukunnan asettama työryhmä katsoi mietinnössään, että humanistisen ja yhteiskunta- ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettisessä ennakkosäätelyssä on syytä kiinnittää huomiota pikemmin tutkimuksen tietoarvoon kuin välittömään hyödyllisyyteen. Hieno! Ei kuitenkaan pidä liikaa innostua: Ilkka Niiniluodon ja Aura Korppi-Tommolan allekirjoittamassa Tieteellisten seurain valtuuskunnan (tutkimuseettiselle neuvottelukunnalle) antamassa lausunnossa (26.3.2009) todetaan, että ”siltoin kun tutkimuksessa kerätään aineistoa ihmisten eli tutkimuskohteen kanssa vuorovaikutuksessa [...] tutkimuksen hyöty tutkimuskohteelle ja hänen vertaisilleen (tai yhteiskunnalle) tulisi lähtökohtaisesti pystyä

arvioimaan”. Kotimaassaan lausunnon laatijat voivat uskotella edustavansa uuden tiedepoliittisen ajattelun kärkeä, mutta kansainvälisesti he laahaavat jäljessä. Sopivia esikuvia tarjoavat edellä mainitut Australia ja Ruotsi.

SLAVOJ ŽIŽEK kävi täällä! Kukaapa sitä ei olisi huomannut? Mainosmiehet olivat panneet parastaan: ”*The most dangerous philosopher alive!*” Helsingin yliopistolla Žižekin tarkoituksena oli puhua siitä, mitä kommunistina oleminen tarkoittaa tänään. Siitä hän ei kylläkään puhunut juuri mitään. Eikä ihmekään, sillä hän tunnusti hetimiten, että otsikon sanan ”kommunismi” tarkoituksena on lähinnä vain herätellä ihmisiä. Kommunismi oli hänelle toisin sanoen vain mainoslause, jonka avulla ihmiset saataisiin kiinnostumaan – mutta mistä? Tietenkin Žižekistä itsestään! Se, että Žižek ei puhunut kommunismista, ei kuitenkaan varmaankaan haitannut juuri ketään, sillä pääasia oli, että Žižek puhui. Sillä Žižekillä on armoitettu taito kääntää mielenkiintoiseksi kaikki se, mistä hän puhuu. Tarkasteleminen enempää sitä, mistä tällainen taito oikeastaan tässä tapauksessa kumpuaa (nähdäkseni kyse on kyvystä vaihtaa näkökulmaa lennosta), otetaan kaikesta huolimatta esille muutamia luennon teemoja – siltä varalta, että joku ei olisi sattunut olemaan paikalla. Žižek puhui muun muassa maailman rakenteen epätäydellisyydestä: Jumala oli maailmaa suunnitellessaan laiska eikä viitsinyt täyttää kaikkia aukkoja universumissa, syystä ettei uskonut, että ihmiset jonain päivänä kykenisivät tunkeutumaan atomien takaiseen maailmaan. Siksi Jumala jätti tämän maailman vapaaksi, ohjelmoimat-

ta sen kokonaan – samalla tavoin kuin tietokonepelien tekijät jättävät kulissien takaiset maailmat (kuten ruudulla näkyvien talojen sisustuksen) ohjelmoimatta, koska niillä ei ole mitään tekemistä pelin itsensä kannalta. Jumala kuitenkin aliarvioi ihmisen kyvyt. Ihminen kykeni tunkeutumaan Jumalan luoman tietokonepelin kulisseihin ja paljastamaan näin olemisen epätäydellisyyden. Miksi Žižek sitten on innoissaan olemisen epätäydellisyydestä? Lähinnä siitä syystä, että se pelastaa materialismin filosofisena asenteena. Materialismin ongelmana on aina ollut ihmisen vapauden ongelma, mutta kun materia itsessään osoittautuu pohjimiltaan epädeterministiseksi, ihmisen vapauskin voidaan säilyttää. Lisäksi Žižek puhui siitä (itsestäänselvytydestä), että populistinen oikeisto on kaappaamassa ja paljolti jo kaapannut työväenluokat taakseen, minkä seurauksena vanha jakolinja vasemmiston ja oikeiston välillä on korvautumassa jakolinjalle maltillisten (liberaalien) keskipuolueiden ja nationalistisen oikeistopopulismien jaolla. Niin ikään Žižek puhui siitäkin (itsestäänselvytydestä), että demokratia ei millään välttämättömyydellä ole kapitalismin kumppani, sillä kapitalismi voi kukoistaa ja itse asiassa kukoistaa nykyään paremmin sellaisissa autoritaarisissa maissa kuten Kiina. Monesta muustakin asiasta hän puhui – kuten esimerkiksi amerikkalaisesta kahvilaketjusta Starbucksista. Žižekin mukaan Starbucks on hyvä esimerkki ideologian toiminnasta nykykapitalismissa. Korostaessaan, että heidän tuotteensa ovat eettisiä valintoja (niitä ostamalla tuet monia hyviä asioita kehitysmaiden ihmisistä paikalliseen yhteisöllisyyteen),

Starbucks ei myy vain tuotteita vaan tuotteidensa kanssa ideologiaa ja itse asiassa aneita. Ostaessaan Starbucksin tuotteita, yksilö ostaa itselleen hyvän omantunnon. Hän voi samalla kertoa olla eettisesti hyvä ja osallistua epäeettiseen kulutusjuhlaan – tai pikemminkin, juuri osallistuessaan kulutusjuhlaan, ihminen toimii eettisesti. Tämä on varmastikin aivan totta. Eikö tällainen ideologiakritiikki kuitenkin iske suoraan Žižekin omaan nilkkaan? Eikö Žižek ole itse eräänlainen intellektuaalisen elämän

Starbucks? Häntä mainostetaan ”maailman vaarallisimpana filosofina”, mutta ovatko hänen kirjansa vain kulutustavaraa, joiden kuluttamisesta asiakkaat saavat hyvän omantunnon? ”Osallistun kapitalismin vastaiseen toimintaan, nimittäin ostamalla Žižekin, maailman vaarallisimman filosofin, kirjan...” Missä suhteessa Žižek on sitten vaarallinen? Luennolla Žižek julisti, että meidän ei tule enää muuttaa maailmaa vaan tulkita sitä – kääntäen näin pääläelleen Marxin vanhan iskulauseen. Ehkä juuri

tässä on Žižekin ”vaarallisuus”. Hän kääntää pääläelleen minkä tahansa ajatuksen, etenkin jos tästä ajatuksesta on hänen mielestään tullut vähääkään ”yleisesti hyväksytty” niin sanottujen hyvien ihmisten keskuudessa. Hyvä esimerkki tästä on Žižekin vetoamiset kovaan tieteeseen (biotieteet mukaan lukien) humanistisen hömpötyksen kustannuksella. *Tiede & edistyksen* näkökulmasta tällaisessa vetoamisessa ei tietenkään ole mitään radikaalisti kummallista: nimikin sen jo osoittaa.